

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи давлатии молия
ва иқтисоди Тоҷикистон,
н.и.и., дотсент Абдуалимзода Ҳ.А.

« 28 » соли 2025

ХУЛОСАИ

Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзуи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истехсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси ихтисоси 08.00.06 – Иқтисод ва идоракунӣ тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисоди соҳибкорӣ) дар кафедраи иқтисоди корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон иҷро шудааст.

Дар рафти иҷрои диссертатсия Субҳонзода Икром Субҳон докторант-унвонҷӯи кафедраи иқтисоди корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ба шумор мерафт.

Субҳонзода Икром Субҳон соли 2003 Донишкадаи иқтисоди Тоҷикистонро аз рӯйи ихтисоси иқтисодчӣ хатм намудааст. Субҳонзода Икром Субҳон соли 2009 рисолаи номзодии худро дар мавзуи «Развитие предпринимательской деятельности в аграрном секторе экономики Республики Таджикистан» аз рӯйи ихтисоси 08.00.05 – Иқтисод ва идораи хоҷагии халқ (иқтисод, ташкил ва идораи корхонаҳо, соҳаҳо комплексҳо – КАС ва кишоварзӣ) дар шурои диссертатсионии Институти иқтисодии кишоварзии Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон Д050.00501 бо муваффақият ҳимоя намуда соҳиби дипломи номзоди илмҳои иқтисодӣ гардид.

Фаъолияти меҳнатии худро соли 2003 ҳамчун коромӯз дар кафедраи муомилоти пул ва кредити Донишкадаи иқтисодии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон) оғоз карда дар вазифаҳои гуногун кор кардааст. Солҳои 2004–2008 ассистенти кафедраи муомилоти пул ва кредити Донишкадаи иқтисодии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон), сипас солҳои 2008–2009 муаллими калони кафедраи фаъолияти бонкии Донишкадаи иқтисодии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон) фаъолият кардааст. Солҳои 2009–2010 ҳамчун мудири кафедраи

нархмуайянкунӣ ва суғуртаи Донишкадаи иқтисодии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон) фаъолият кардааст. Номбурда солҳои 2010–2011 декани факултети муносибатҳои иқтисодии байналмиллалии Донишкадаи иқтисодии Тоҷикистон буд. Солҳои 2011–2012 ҳамчун ноиби ректор оид ба таълим ва таъмини сифати таҳсилоти Донишкадаи иқтисодии Тоҷикистон фаъолият кардааст. Солҳои 2012–2013 ба ҳайси декани факултети соҳибкорӣ ва иқтисоди ҷаҳони Донишкадаи соҳибкорӣ ва хизмат фаъолият кардааст. Солҳои 2013–2018 дар вазифаи сардори раёсати иқтисод, банақшагирӣ дар соҳаи маориф ва илми Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият кардааст. Субҳонзода Икром Субҳон солҳои 2018-2022 ҳамчун директори Агентии авиатсияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият кардааст. Аз 11 апрели соли 2022 то 31 майи соли 2023 дар вазифаи директори Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон кору фаъолият кардааст. Субҳонзода Икром Субҳон аз моҳи июни соли 2023 ҳамчун дотсенти кафедраи фаъолияти бонкии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон фаъолият карда истодааст.

Мавзуи таҳқиқоти диссертатсионии Субҳонзода Икром Субҳон дар ҷаласаи Шурои олимони Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон 31.03.2022, протоколи №8/4.3 тасдиқ шудааст.

Мушовири илмӣ: Саидмуродзода Лутфулло Ҳабибулло - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, узви вобастаи АМИТ, мудири шуъбаи таҳқиқоти муқоисавии иқтисодии Институти иқтисодиёт ва демографияи АМИТ мебошад.

Диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзуи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисод ва идоракунӣ тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисоди соҳибкорӣ) дар ҷаласаи васеи кафедраи иқтисоди корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ба таври ошкоро аз 24 феввали соли 2025, протоколи №7 муҳокима гардидааст. Ба диссертатсия аз ҷониби муқарризон баҳои мусбат дода шуда, ба зинаи навбатии ҳимоя тавсия карда шудааст.

Дар натиҷаи муҳокимаи диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзуи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисод ва идоракунӣ тибқи самтҳои

фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисоди соҳибкорӣ) чунин хулосаҳо бароварда шуд:

Тавсифи умумии таҳқиқот

Баҳои кори иҷрошуда. Ислоҳоти иқтисодии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳандозӣшуда барои рушди фаъолияти соҳибкорӣ заминаи мусоиди иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва шароити зарурии меъёрӣ-ҳуқуқиро фароҳам овард. Ин боиси рушди шаклҳои гуногуни ташкили ҳуқуқии фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаҳои мухталифи иқтисоди миллӣ, афзудани ҳиссаи бахши хусусӣ ҳамчун пояи муносибатҳои бозорӣ ва нақши он дар ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоии мамлакат гардид.

Рушди соҳибкории истеҳсоли дар саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама ба он асос ёфтааст, ки дар ҷумҳурӣ афзоиши 2 Ҷоизаи Ҷамасолаи қувваи асосии истеҳсолии ҷамъиятӣ – аҳолии мушоҳида карда мешавад, ки дар сохтори он зиёда аз 58 Ҷоизаш синни қобили меҳнат мебошад. Мамлакати мо дорои иқтисодии ҷиддии захираҳои обӣ ва гидроэнергетикӣ буда, барои тараққӣ додани саноати маъдани кӯҳӣ ва коркард — металлургияи ранга ва сиеҳ, саноати масолеҳи бинокорӣ ва саноати фарматсевтӣ аз сарватҳои табиӣ бой мебошад. Имрӯзҳо дар қарри Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 600 кон ва 800 намуди маъданҳои Ҷоиданок кашф ва қисман азхуд карда шудааст, ки барои рушди соҳибкории истеҳсолии саноатӣ заминаи мустаҳкамҳои захиравӣ фароҳам меорад. Самти коркарди саноати хӯрокворӣ ва сабук аз иқтисодии бузурги то ҳанӯз пурра истифода нашудаи захиравӣ, алалхусус дар соҳаи кишоварзӣ бархурдор аст.

Солҳои рушди саноат эълон намудани солҳои 2022-2026 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қабули нақшаҳои амалишавию татбиқи рушди саноати кишвар дар давраҳои солҳои 2022-2026 аз ҳама беҳтар равиҳои функционалӣ ва фаъолияти соҳибкории истеҳсолиро дар самти ҳамбастагии онҳо бо барномаҳои стратегияҳои қабулгардидаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ҳошияи саноатикунони босуръат ифода мекунад. Дар натиҷа, қарорҳои дар ҳуҷҷатҳои стратегияи кишвар зикршуда самаранок амалӣ карда мешаванд ва муносибати системавӣ дар сиёсати саноатии кишвар таъмин карда мешавад.

Таъри 15 соли охир шумораи субъектҳои соҳибкории шаклҳои гуногуни ташкили ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қариб ду баробар афзоиш ёфта, аз 186534 адад дар соли 2010 то 340315 адад дар соли 2024 афзоиш ёфтааст.

Дар соли 2024 ҳаҷми умумии қарзҳои додашуда ба соҳаҳои иқтисоди миллӣ 24,6 млрд. сомониро ташкил дод ва аз он 7,6 млрд. сомонӣ ё 31,1 Ҷоизи ҳаҷми умумии қарзҳои додашуда ба соҳибкории истеҳсоли рост меояд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар давраи солҳои 1995-2024 ҳиссаи бахши хусусӣ дар саноат аз 3,3% то 44,7%, дар кишоварзӣ аз 22,4% то 90,2%, дар нақлиёт аз 10,6% то 55,7%, дар хизматрасонӣ аз 6,7% то 75,4%-ро ташкил додааст. Ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти дохилии мамлакат (ММД) дар ин давра аз 11,3 млрд. сомонӣ то беш аз 153,4 млрд. сомонӣ, яъне 13,5 маротиба

афзудааст ва суръати рушди воқеии он ба 8,4 фоиз расонида шуд. Дар раванди ташаккули ММД-и кишвар саҳми соҳибкорӣ ба ҳисоби миёна 61,7%-ро ташкил медиҳад. Агар дар соли 2013 даромади бахши хусусии соҳибкорӣ аз фурӯши маҳсулот зиёда аз 22 миллиард сомониرو ташкил дода бошад, пас дар соли 2023 ин нишондиҳанда беш аз 80 миллиард сомониру ташкил додааст.

Дар баробари ин бояд қайд кард, ки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаҳои афзалиятноки иқтисод, пеш аз ҳама дар самти аз нав кор карда баровардани маҳсулот, истеҳсоли молҳои содиротӣ ва ивазкунандаи воридот ба талаботҳои кунунӣ пурра ҷавобгӯй нест. Зарурати дигаргун сохтани таносуби содирот ва воридоти молҳои истеъмолӣ, ҳарчи бештар афзоиш додани истеҳсолоти молҳои содиротиву молҳои воридотивазкунанда ва таъмини амнияти иқтисодии мамлакат тақозо менамояд, ки масъалаи ба таври афзалиятнок инкишоф додани соҳибкории истеҳсолӣ дар мадди аввал гузошта шавад.

Таъмини рушди афзалиятноки соҳибкории истеҳсолӣ ҳамчун омили муҳими истифодабарии оқилонаи захираю имкониятҳои потенциали иқтисоди миллӣ ва ҳалли масъалаҳои тараққиёти минбаъдаи иқтисодиву иҷтимоии мамлакат тақозо менамояд, ки тадқиқотҳои илмӣ оид ба вазъи соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаҳои мухталифи саноати истихроҷ ва коркард ва комплекси агросаноатӣ бо назардошти муайянкунии самтҳои рушди он гузаронида шаванд.

Саҳми шахсии довталаб. Интишорот аз рӯи мавзуи ҷимояшаванда ва таҳлили системавии он саҳми шахсии муаллифро дар ноил шудан ба натиҷаҳои таҳқиқот муайян мекунанд. Муаллиф бори нахуст рушди соҳибкории истеҳсолиро дар иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти ягонагии татбиқи ҳадафҳои рушди миллӣ ва манфиатҳои субъектони соҳибкорӣ мавриди таҳқиқ қарор дода, методология ва принципҳои концептуалии интиҳоби самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолиро дар иқтисоди муосири кишвар муайян намудааст.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумот, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Дар таҳқиқоти анҷомгардида ҳамаи он масъалаҳое, ки дар самти тақмили соҳибкории истеҳсолӣ зарурӣ мебошанд, таҳлил гардида, тавассути маълумотҳои дақиқи соҳавӣ асоснок карда шуда, пайдарпайии таҳқиқи назария, методология ва амалия дар сатҳи зарурӣ арзёбӣ гардидаанд. Ҳамчунин тамоми масъалаҳо ва пешниҳоду арзёбиҳо бо далелу рақамҳои оморӣ, ҳисоботи кумитаҳо, вазорату идораҳои дахлдор вобаста ба мавзуи таҳқиқгардида асоснок карда

шудаанд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмӣ натиҷаи таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибаӣ асос меёбанд.

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок ва муайян намудани самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар ин замина нишон додани нақши он дар татбиқи ҳадафи қоруми миллии рушди кишвар – саноатикунории босуръат мебошад

Навгони илми таҳқиқот. Навгониҳои илми таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҳалли масъалаҳои назариявӣ ва амалии муайян кардани афзалиятҳои рушди соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир иборат мебошад.

Натиҷаҳои зерини муҳимтарин ба даст оварда шудаанд, ки **навгони илми таҳқиқотро** муайян мекунанд:

- моҳияти соҳибкорӣ истеҳсолӣ ошкор карда шуда, таснифоти намудҳо ва шаклҳои соҳибкорӣ муосир ҳамчун омезиши самараноки омилҳои инноватсионии истеҳсолот бо мақсади баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат ва ба даст овардани рақобатпазирии корхона гузаронида шуда, нақши соҳибкорӣ истеҳсолӣ ҳамчун омилҳои муҳимтарини рушди муносибатҳои бозорӣ ва амалигардонии мақсадҳои миллии рушди кишвар асоснок карда шудааст;

- муқаррароти алоҳидаи назарияи иқтисодии соҳибкорӣ дар заминаи ошкоркунии рафтори девиантӣ ё ба таври дигар рафтори имконпазирӣ дуршавии субъектҳои соҳибкорӣ аз масири бозории рушд ва принципҳои рушди стратегияи кишвар, дар шароити сатҳи баланди на танҳо хароҷоти транзаксионӣ, балки хароҷоти ба истилоҳ фидусиарӣ, ё ба таври дигар, хароҷоти мутобиқшавӣ ба низоми бозор рушд карда, таҳия шудаанд. Нишон дода шудааст, ки тавсеаи амалияи банақшагирии индикативӣ дар иқтисоди миллии, дар баробари болоравии нишондиҳандаҳои стратегӣ, боз барои рушди бесолиқии соҳибкорӣ истеҳсолӣ ва аксари намудҳои он заминаи мусоид фароҳам месозад;

- методикаи коркард ва таҳияи низоми афзалиятҳои рушди соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар иқтисодиёти миллии, дар асоси гурӯҳбандии бисёрсатҳии нишондиҳандаҳое, ки рушди сифатӣ ва миқдорӣ фаъолияти соҳибкориро дар иқтисодиёти миллии тавсиф мекунанд, асоснок ва пешниҳод карда шуд. Равиши мазкур имкон медиҳад, ки субъектҳои соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар асоси меъёрҳои пешниҳодшуда гурӯҳбандӣ карда шаванд ва самтҳои афзалиятноки рушди он ҳамчун “қутбҳои институтсионалии рушд”-и иқтисодиёти миллии ошкор карда шаванд;

- муайян карда шуд, ки манфиатҳои соҳавии соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар кишвар метавонанд ба рушди технологияҳои нтаронида шаванд, ки қоҳиши вобастагӣ аз воридот, афзоиши ҳаҷми содирот, дар маҳалҳо рушд додани

истеҳсолоти илмталаб, бартараф намудани маҳдудиятҳои ба соҳаи кишоварзии ватанӣ хосбуда, қонеъ гардонидани талаботи зиёд ба як қатор захираҳои минералии Тоҷикистон, баланд бардоштани сатҳи коркарди ашёи хом ва сохтани истеҳсолоти пурраи содиротӣ дар асоси кластерҳои истеҳсоли амалӣ карда шаванд;

- бо таъки ба методологияи таснифи соҳаҳои саноат вобаста ба сатҳи рушди технология (таҳияи СХИР – Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд) таҳлил гузаронида шуда, муайян карда шуд, ки соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан дар соҳаҳои пасти технологӣ (36,4%) мутамарказ гардида, соҳаҳои миёнаи технологӣ сатҳи баланд дар фаъолияти онҳо 2,6%, соҳаҳои миёнаи технологӣ сатҳи паст бошад 21,9%-ро ташкил медиҳанд, ки ин аз зарурати тадбирҳои ҳавасмандгардонӣ барои мутамарказонидани фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаҳои миёнаи технологиро ба миён меорад, то онҳо аввал дар соҳаи мазкур ва сипас дар содироти кишвар бартарӣ дошта бошанд;

– виважҳои соҳибкории истеҳсолии кишоварзӣ ошкор ва асоснок карда шуданд: маҳдудиятҳои марбут ба шароити камзаминӣ, дастрасии нокифоя ба сарчашмаҳои қарзӣ, маҳдудиятҳои марбут ба шароити иқлим, гуногунрангии табиӣ биологӣ, мавҷудияти хавфи баландтари истеҳсоли ва тижоратӣ, ки суғуртаи дуруст ва дастгирии давлатии онро талаб мекунад, гуногунии шаклҳои ташкилии ҳуқуқӣ рушд, ки ба пешбурди истеҳсолот дар шароити гуногуни ҳок ва иқлим вобаста аст;

- дар заминаи муайянкунии афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли вобаста ба амалисозии ҳадафҳои миллӣ, алалхусус, саноатикунони босуръат асоснок карда шуд, ки рушди минбаъдаи соҳибкории истеҳсоли дар кишвар ҳам бо афзоиши иқтидорҳои истеҳсолии мавҷуда ва ҳам зарурати диверсификатсияи соҳавию бахшии фаъолияти соҳибкорӣ, инчунин бо тавсеаи тадбирҳои андешидашуда, ки ба баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва самаранокии фаъолияти корхонаҳои амалкунанда равона шудаанд, алоқаманд аст;

- масъалаҳои такмилдиҳии ҳуҷҷатҳои барномавии рушди саноати кишвар, дар заминаи баланд бардоштани нақши соҳибкории истеҳсоли дар шароити муосир пешниҳод карда шуданд. Нишон дода шудааст, ки чорабиниҳо ва самтҳои амали барномаҳои гуногуни рушди саноат на танҳо бо масъалаҳои такмилдиҳии таъминоти меъёри ҳуқуқӣ маҳдуд карда шаванд, балки бояд муайян кардани истеҳсолоти асосии ватаниро ҳамчун нуқтаҳои рушди иқтисоди миллӣ ва аз ин рӯ, чорабиниҳое, ки ба ҳавасмандгардонии соҳибкорон барои сармоягузорӣ ба ин бахшҳо нигаронида шудаанд, дар бар гиранд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда.

- нишон дода шудааст, ки таснифоти анъанавии назариявии намудҳо ва шаклҳои соҳибкорӣ, бо назардошти нақш, аҳамият ва иштироки соҳибкории истеҳсоли дар тамоюлҳои муосири рушди иқтисодӣ, аз қабili кластер,

рақамисозӣ ва иқтисоди "сабз", ки омезиши омилҳои инноватсионии истеҳсолотро бо мақсади баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат ва ба даст овардани рақобатпазирии корхонаро дар бар мегирад, иловаҳоро талаб мекунад;

- мушаххас карда шудааст, ки банақшагирии индикативӣ, ки ба баланд бардоштани нақши соҳибқории истеҳсолӣ дар иқтисоди миллӣ нигаронида шудааст, аз як тараф, барои батанзимдарории рафтори девиантии субъектҳои мусоидат кунад, аз тарафи дигар ба татбиқи ҳадафҳои миллии рушдро дар саросари кишвар имконпазир мегардонад. Нишон дода шудааст, ки тавассути банақшагирии индикативӣ имконияти ҳавасмандгардонии соҳибқории истеҳсолӣ барои истифодаи воситаҳои идоракунии лоиҳавӣ, расонидани тадбирҳои сармоягузорӣ ба сатҳи лоиҳаҳои тижоратӣ, баҳогузориҳои захираҳои зарурӣ дар асоси бенчмаркинги лоиҳаҳо таъмин карда мешавад;

- шаклҳо ва намудҳои соҳибқории муосири истеҳсолӣ ҳамчун "қутбҳои институтсионалии рушд"-и иқтисоди миллӣ баромад мекунад, ки потенциали онҳо дар асоси гурӯҳи нишондиҳандаҳо ҳисоб кардан мумкин аст. Ин, аз як тараф, аҳамияти субъектҳои соҳибқориро барои иқтисоди миллӣ муайян мекунад, аз тарафи дигар, нишондиҳандаҳоеро дар бар мегирад, ки мақоми институтсионалии соҳибқоронро муайян ва сатҳи дарки онҳо дар бораи тағйироти технологӣ нишон медиҳанд;

- таъйид шудааст, ки татбиқи манфиатҳои соҳавии соҳибқории истеҳсолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути ҳавасмандгардонии ҳам воридот ва ҳам истеҳсоли ватании таҷҳизоти зарурӣ барои манбаъҳои барқароршавандаи энергия, инчунин тавассути рушди иқтисодии "сабз" ба даст оварда мешавад; васлкунии калонҳаҷми воситаҳои нақлиёти барқӣ, аз ҷумла нақлиётҳои сабуки барқӣ; ташкили шабакаҳои барқии хушманд ва технологияҳои нави истеҳсолоти фармасевтӣ ва озӯкаворӣ дар асоси технологияҳои ферментатсияи дақиқ ва кишоварзии хучайраю маҳсулоти тиббӣ; коркарди маъданҳои дорои мис, нукра, инчунин кремнийи кристаллӣ, ашёи хоми фосфат, графит ва баъзе дигар маъданҳои фойданок; ташкили кластерҳои истеҳсолӣ, ки метавонанд дар худ истеҳсолоти ресандагӣ, бофандагӣ, трикотаж ва дӯзандагиро дохил кунанд;

- таҳқиқотҳо дар асоси методологияи Созмони ҳамқории иқтисодӣ ва рушд оид ба таснифоти саноати коркард аз рӯи дараҷаи технологӣ, нишон медиҳанд, ки соҳибқории истеҳсолӣ дар соҳаҳои баланди технологӣ ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вучуд надорад. Соҳаҳои миёнаи технологии сатҳи баланд 2,6%, соҳаҳои миёнаи технологии сатҳи паст 21,9% ва соҳаҳои пастии технологӣ 36,4%-ро ташкил медиҳанд. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ нишон дода шудааст, ки дар асоси таснифоти пешниҳодшуда, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи гузариш аз саноатикунонии барвақтӣ ба саноатикунонии баркамол қарор дорад;

- нишон дода шудааст, ки ислоҳоти иқтисодии дар даҳсолаҳои охир амалишуда ба тағйиротҳои кулӣ дар баҳши аграрии Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда расонидааст, ки ҳоло бо гуногунии шаклҳои моликият ва шаклҳои

хоҷагидорӣ, вазни нисбии бахши хусусӣ дар истеҳсолот ва рушди босуръати соҳибкории деҳот дар шаклҳои гуногун хос мебошад;

- асоснок карда шудааст, ки дурнамои татбиқи иқтидори рушди иқтисодии кишвар дар заминаи рушди саноатӣ, бо афзоиши ба кор андохтани иқтидорҳои истеҳсолии соҳибкории истеҳсолӣ бо мақсади қонё гардонидани талаботи дохилӣ ва хориҷӣ, афзоиши ҳаҷми содироти маҳсулоти тайёр бо арзиши иловашуда, баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар фаъолияти соҳибкории истеҳсолӣ алоқаманд аст;

- нишон дода шудааст, имрӯз бо пайдо шудани сарчашмаҳои зарурии маблағгузорӣ ва беҳтаршавии вазъи иқтисодӣ фурсати азнавсохторбандии корхонаҳои мавҷудаи саноатӣ, таҷдиди иқтидорҳои онҳо, муосиркунонии технология ва солимгардонии молиявии онҳо расидааст, ки ҳамзамон бо таъсиси коргоҳҳои нав ба рушди соҳибкории истеҳсолӣ такони зарурӣ мебахшад. Тадбирҳои дастгирӣ барои чунин корхонаҳо набояд танҳо бо сабукии андозӣ ё сармоягузорию иловагии қарзӣ маҳдуд карда шаванд. Ин тадбирҳо бояд ҳам масъалаҳои оморасозии захираҳои инсонӣ барои соҳибкории истеҳсолӣ, таъминоти молиявии он, рушди технологӣ ва инноватсионӣ ва ҳам масъалаҳои инжинирингиро дар фаъолияти соҳибкорӣ дар бар гиранд, зеро танҳо бо ин равиш дастгирӣ аз ҷониби давлат метавонад самаранок гардад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Истифодабарии натиҷаҳои илмӣ асари мазкур барои тавсеаи самаранокии фаъолияти соҳибкорӣ, фароҳам овардани иқлими мусоид дар иқтисоди миллӣ ва манотиқи кишвар барои рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва сармоягузорию он имконпазир мебошад. Истифодаи амалии пешниҳодот оид ба такмили шаклҳо ва усулҳои дастгирии давлатии соҳибкории истеҳсолӣ ба таҳкими устувории молиявии шаклҳои нави соҳибкорӣ дар бахши воқеии мамлакат, риояи интизоми молиявӣ аз тарафи субъектҳои муносибатҳои бозорӣ ва таҳкими вазъи молиявии онҳо мусоидат менамояд.

Маводи тадқиқот дар таълими фанҳои «Назарияи иқтисодӣ», «Иқтисодиёти соҳибкорӣ», «Микроиқтисод», «Иқтисоди минтақавӣ» инчунин курсҳои такмили ихтисоси устодони факултаҳои иқтисодии кишвар, метавонад истифода шаванд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Рисолаи илмӣ ба шиносномаи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.06.06 – Иқтисоди соҳибкорӣ, бандҳои 1. Рушди назария ва методологияи соҳибкорӣ; таҳияи методикаи ташкили фаъолият дар шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ. 3. Қонуниятҳо ва тамоюлҳои рушди соҳибкорӣ дар шароити муосир. 4. Пешгӯии тағйироти сохтории рушди соҳибкорӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ. 6. Ташаккул ва рушди шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ: аз рӯи нишонаҳои ташкилию ҳуқуқӣ; микёси фаъолият; намуди фаъолияти соҳибкорӣ (истеҳсолӣ, тижоратӣ, молиявӣ,

миёнаравӣ ва ғ.). 8. Танзим ва дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ. 9. Ташкил ва идоракунии соҳибкории муштарак. 12. Методология ва назарияи таъмини рақобатнокии сохторҳои соҳибкорӣ. 17. Принсипҳои назариявӣ, методологӣ ва методи ташаккул ва рушди фарҳанги соҳибкорӣ, меъёрҳои ахлокии соҳибкорӣ. 21. Соҳибкории инноватсионӣ ва рушди он дар соҳаҳои иқтисод. 22. Таваккал дар фаъолияти соҳибкорӣ; самтҳои асосии ташаккули низоми идоракунии таваккал дар фаъолияти соҳибкорӣ, мутобикат мекунад.

Таъйиди диссертатсия ва иттилоот оид ба истифодаи натиҷаҳои он. Муқаррарот ва натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҷониби муаллиф дар конференсияҳо ва семинарҳои илмӣ-назариявӣ сатҳи донишгоҳӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ва раванди баргузор кардани дарсҳои лексионӣ ва семинарӣ пешниҳод карда шудаанд.

Мавҷудияти санадҳои тасдиқкунандаи татбиқи натиҷаҳои илмӣ дар истеҳсолот. Натиҷаи корҳои илмӣ дар амалия татбиқ карда шудааст (санади татбиқ аз ҷониби Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз 20.12.2024 №37, Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон (санади татбиқ аз 20.02.2025 №02/136) ва Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 03.02.2025 №06/2 3а).

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муҳокимаи мавзӯи таҳқиқот дар ҷаласаи кафедраи иқтисоди корхона ва соҳибкории Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ва Шӯрои олимони Донишгоҳи мазкур гузаронида шудааст. Натиҷа ва муқаррароти асосии кори диссертатсионӣ дар конференсияву семинарҳои илмӣ амалии байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ, аз ҷумла: «Проблемаҳои идоракунии рушди инсонӣ ва ҷавонон» (Душанбе, 2012), конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои рушди устувори соҳибкорӣ дар Тоҷикистон: омилҳо, таъсирҳо ва сармоягузорӣ” (Душанбе 2024), конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ дар мавзӯи “Танзими молиявӣ рушди босуботи инноватсиониву индустриалии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон” (Душанбе 2024) дар шакли маърузаҳо пешниҳод гардида, аз ҷониби ҷомеаи илмӣ хуб пазируфта шудааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Муқаррароти асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 41 корҳои илмӣ, аз ҷумла, 3 монография, 23 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ (нашрияҳои) тақризшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар маҷмӯъ дар ҳаҷми 58,35 ҷ.ч. нашр шудаанд.

Феҳристи интишороти доғалаб аз рӯи мавзӯи диссертатсия

Монографияҳо:

[1-М] Субхонзода И.С. Аграрное предпринимательство в условиях рынка. [Текст] / И.С. Субхонзода // Монография. Душанбе – 2010, Ирфон, 168 с.

[2-М] Субхонзода И.С. Рушди ғаёолияти соҳибкорӣ дар иқтисодиёти муосири Тоҷикистон. [Матн] / И.С. Субхонзода // Монография. Душанбе – 2011, 290 саҳ.

[3-М] Субхонзода И.С. Такмили механизми ҳавасмандгардонии рушди соҳибкории аграрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / И.С. Субхонзода // Кӯлоб – 2024, 162 саҳ.

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъби расидаанд

[4-М]. Субхонзода И.С. Анализ состояния развития предпринимательской деятельности в аграрном секторе экономики Таджикистана. [Текст] / И.С. Субхонзода // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия экономических наук №2 (47). Душанбе: «Сино», 2008. С. 81-89

[5-М] Субхонзода И.С. Рыночные преобразования аграрных отношений как основа развития предпринимательства в АПК Таджикистана. [Текст] / И.С. Субхонзода // Известия Академии наук Республики Таджикистан. Серия: экономика, №3-4 (31-32). Душанбе-2008. С. 32-40

[6-М] Субхонзода И.С. Теоретические основы предпринимательства как фактор становления и развития рыночных отношений. [Текст] / И.С. Субхонзода // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). №10(74). Душанбе: «Сино»-2011. С.230-236.

[7-М] Субхонзода И.С. Государственное регулирование и поддержка предпринимательства в аграрном секторе экономики Таджикистана. [Текст] / И.С. Субхонзода // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Душанбе: «Сино»-2011, №12(76). С.221-227.

[8-М] Субхонзода И.С. Зарубежный опыт аграрного предпринимательства и возможности его использования. [Текст] / И.С. Субхонзода // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал). Серия экономических наук 2012. №2/5(92). С. 107-117. ISSN: 2413-5151.

[9-М] Субхонзода И.С. Особенности становления и функционирования предпринимательской деятельности в аграрном секторе переходной

экономики. [Текст] / И.С. Субхонзода // Доклады Таджикской академии сельскохозяйственных наук №3 (33). Душанбе, 2012. С. 85-89.

[10-М] Субхонзода И.С. Развитие малых предприятий в Республике Таджикистан. [Текст] / И.С. Субхонзода // Вестник Таджикского технического университета. Душанбе, 2012. №3(19). С. 116-121. ISSN: 2075-177X.

[11-М] Субхонзода И.С. Малое предпринимательство и его место в современной экономике Таджикистана. [Текст] / И.С. Субхонзода // Журнал «Аудит и финансовый анализ». Москва-2013, №1, ООО «ДСМ Пресс». С. 339-343. ISSN: 2618-9828.

[12-М] Субхонзода И.С. Рушди соҳибкории ғайрикишоварзӣ дар деҳоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] / И.С. Субхонзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ), Бохтар-2020. Қисми 2, 1/4(80). С. 239-243. ISSN: 2663-5534

[13-М] Субхонзода И.С. Таҳлили ҳиссаи хоҷагҳои деҳқонӣ дар иҷроиши даромаднокии буҷети давлатӣ. [Матн] / И.С. Субхонзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ), Бохтар-2020. Қисми 2, 1/4(80). С. 263-267. ISSN: 2663-5534.

[14-М] Субхонзода, И. С. Развитие инфраструктуры сельского хозяйства и ее роль в экономике [Текст] / И. С. Субхонзода, О. Ю. Иброхимзода // Вестник Педагогического университета. Естественные науки. – 2020. – № 1-2(5-6). – С. 77-81. ISSN 2219-5408.

[15-М] Субхонзода И.С. Суғуртаи бахши аграрии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир. [Матн] / И.С. Субхонзода // Паёми Донишгоҳи давлатии тибқорати Тоҷикистон. Душанбе-2021, №1(35). С. 194-198. ISSN: 2308-054X.

[16-М] Субхонзода И.С. Приоритеты производственного предпринимательства и вопросы ускоренной индустриализации в Республике Таджикистан. [Текст] / И.С. Субхонзода // Финансово-экономический вестник. №4/2 (29). Душанбе-2021. С. 14-22. ISSN 2663-0389.

[17-М] Субхонзода И.С. Фаъолияти соҳибкорӣ ҳамчун шартҳои муҳими рушди низоми хоҷагидорӣ муосир. [Матн] / И.С. Субхонзода // Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон. Паёми молия ва иқтисод. Нашри махсус №4/2 (29). Душанбе-2021. С.123-137. ISSN 2663-0389.

[18-М] Субхонзода И.С. Вопросы девиантного поведения производственного предпринимательства в условиях рыночной экономики. [Текст] / И.С. Субхонзода // Финансово-экономический вестник №2.1 (31). Душанбе-2022. С. 56-62. ISSN 2663-0389

[19-М] Субҳонзода И.С. Махсусияти идоракунии таваккал дар соҳибкории кишоварзӣ ва масъалаҳои суғурткунонии он. [Матн] / И.С. Субҳонзода // Паёми Донишгоҳи технологии Тоҷикистон. №2 (57) 2024. Душанбе - 2024. С. 222-226. ISSN: 2707-8000

[20-М] Субҳонзода И.С. Анализ развития предпринимательства в промышленности Республики Таджикистан в рамках ускоренной индустриализации. [Текст] / И.С. Субҳонзода // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. 2024, №9. Душанбе - 2024. С.167-179. ISSN: 2413-5151

[21-М] Субҳонзода И.С. Модели внешнеторговой стратегии развития предпринимательства в легкой промышленности Таджикистана. [Текст] / И.С. Субҳонзода // Научный журнал Экономика Таджикистана. Душанбе - 2024. №3. С.181-188. ISSN: 2310-3957

[22-М] Субҳонзода И.С. Интегральная политика экспортоориентирования и импортозамещения в развитии предпринимательства в легкой промышленности таджикстана. [Текст] / И.С. Субҳонзода // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. 2024, №10. Часть 1. Душанбе - 2024, С.21-29. ISSN: 2413-5151

[23-М] Субҳонзода И.С. Махсусияти рушди соҳибкории саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи саноатикунонии босуръат. [Матн] / И.С. Субҳонзода // Комиссияи олии аттестатсионӣ, Фуруғи илм (Маҷаллаи байналмилалӣ). Душанбе - 2024, №3 (3). С.202-209. ISSN 3078-395X

[24-М] Субҳонзода И. С. Мухимияти рушди соҳибкории истеҳсоли дар комплекси агросаноати кишвар ва нақши он дар афзоиши истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ. [Матн] / И.С. Субҳонзода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (маҷаллаи илмӣ) силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ). Бохтар - 2024, №1/3 (125). С. 480-486. ISSN: 2663-5534

[25-М] Субҳонзода И. С. Факторы развитие туристско-рекреационных кластеров как один из видов предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан. [Текст] / И.С. Субҳонзода // Маҷаллаи илмӣ “Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ”-и Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б.Ғафуров. 2025, №1 (72). С. 100-108.

**Мақолаҳои илмие, ки дар дигар маҷаллаҳо (нашрияҳо)
ба таъбири расидаанд**

[26-М] Субхонзода И.С. Роль банковского кредита в развитии предпринимательства в Республики Таджикистан. [Текст] / И.С. Субхонзода // Материалы республиканской конференции молодых ученых и исследователей Таджикистана (выпуск 6). Душанбе-«Ирфон» 2004. С.231-235

[27-М] Субхонзода И.С. Устойчивость развития предпринимательской деятельности в Республики Таджикистан. [Текст] / И.С. Субхонзода // Материалы республиканской конференции молодых ученых и исследователей Таджикистана (выпуск 7). Душанбе-«Ирфон» 2005. С.342-345

[28-М] Субхонзода И.С. Некоторые факторы, сдерживающие развитие предпринимательства Республики Таджикистана. [Текст] / И.С. Субхонзода // Материалы республиканской конференции молодых ученых и исследователей Таджикистана (выпуск 8). Душанбе-«Ирфон» 2006. С.342-345

[29-М]. Субхонзода И.С. Некоторые проблемы дальнейшего развития аграрного сектора экономики Таджикистана в условиях перехода к рыночным отношениям. [Текст] / И.С. Субхонзода // Сборник научных трудов Института экономики Таджикистана. Выпуск - №9. – Душанбе-2007. С. 24-27

[30-М]. Субхонзода И.С. Предпринимательская деятельность в Республики Таджикистан. [Текст] / И.С. Субхонзода // Сборник научных трудов Института экономики Таджикистана. Выпуск №10. Душанбе-2008. С.42-47

[31-М] Субхонзода И.С. Предпринимательство как фактор становления рыночных отношений и экономического роста. [Текст] / И.С. Субхонзода // Вестник Института экономики Таджикистана №3. Душанбе-2008. С.111-118

[32-М]. Субхонзода И.С. Формирование предпринимательской деятельности в Республики Таджикистан. [Текст] / И.С. Субхонзода // Материалы республиканской конференция молодых ученых и исследователей. Душанбе-«Ирфон», 2008. С.82-88

[33-М] Субхонзода И.С. Управление риском в сельскохозяйственном предпринимательстве и совершенствование системы сельскохозяйственного страхования. [Текст] / И.С. Субхонзода // Сборник научных трудов Института экономики Таджикистана. Выпуск №12. Душанбе-2010. С. 163-170

[34-М] Субҳонзода И.С. Предпринимательства как экономическая категория и фактор развития рыночных отношений. [Текст] / И.С. Субҳонзода //Сборник научных трудов Института экономики Таджикистана. Выпуск №13. Душанбе-2011. С. 3-11

[35-М] Субҳонзода И.С. Роҷеъ ба масъалаи таснифоти навъҳо ва шаклҳои фаъолияти соҳибкорӣ дар шароити муосир. [Матн] / И.С. Субҳонзода // Паёми Донишқадаи молияи Тоҷикистон, №4. Душанбе-2011. С. 185-191

[36-М] Субҳонзода И.С. Рушди соҳибкории истеҳсолӣ ҳамчун омили рушди нерӯи инсонӣ. [Матн] / И.С. Субҳонзода // Маҷмуи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Муаммоҳои идоракунии рушди инсон ва ҷавонон”. Душанбе, «Ирфон», 2012. С.72-80.

[37-М] Субҳонзода И.С. Развитие индивидуального предпринимательства в сельской местности и его социально-экономическое значение. [Текст] / И.С. Субҳонзода // Материалы Республиканской научно-теоретической конференции Финансово-экономического института Таджикистана Душанбе, «Эр-граф»-2012. С. 44-48

[38-М] Субҳонзода И.С. Соҳибкорӣ омили рушди муносибатҳои бозоргонӣ. [Матн] / И.С. Субҳонзода //Маҷаллаи "Бонкдорӣ дар Тоҷикистон". Душанбе-2014, №1 (54). С. 63-67

[39-М] Субҳонзода И.С. Махсусияти идоракунии таваккал дар соҳибкории кишоварзӣ ва масъалаҳои суғурткунонии он. [Матн] / И.С. Субҳонзода // Конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ дар мазӯи "Танзими молиявии рушди босуботи инноватсиониву индустриалии иқтисодиёти ҚТ", Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Душанбе – 2024. С. 122-131.

[40-М] Субҳонзода И.С. Рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун омили муҳими амалишавии саноатикунони босуръати кишвар. [Матн] / И.С. Субҳонзода //Конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи "Масъалаҳои рушди устувори соҳибкорӣ дар Тоҷикистон: омилҳо, тамоюлҳо ва сармоягузорӣ", Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон. Душанбе-2024. С. 407-415

Дар чаласаи васеи кафедраи иқтисоди корхонаҳо иштирок доштанд: ҳамагӣ – 20 нафар, аз онҳо бо ҳуқуқи овоздиҳӣ – 13 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор – 13 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест, дар асоси натиҷаи овоздиҳӣ:

чаласаи кафедра қарор қабул кард:

1. Диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзуи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисод ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисоди соҳибкорӣ) пешниҳод гардидааст, анҷомёфта ҳисобида шавад;

2. Диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзуи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди муосири Тоҷикистон» бо назардошти ислоҳи эродҳои гирифташуда аз ҷониби баромадкунандагон ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-063 назди Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон барои ғимоя тавсия дода шавад;

3. Қарори кафедраи иқтисоди корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон аз 24 феввали соли 2025, протоколи №7 тасдиқ карда шавад.

Раисикунанда:

д.и.и., дотсент, муовини ректор

оид ба робитаҳои байналмилалӣ ДДМИТ Сафаров Б.Г.

Котиб:

н.и.и., дотсенти кафедраи

иқтисоди корхонаҳо ва соҳибкории ДДМИТ Абдумухторзода Н.А.

Дурустии имзоҳои Сафаров Б.Г. ва Абдумухторзода Н.А. тасдиқ менамоям

Сардори шӯъбаи кадрҳо
ва корҳои махсуси ДДМИТ

Мирҷамолов М.А.